

Resumé

Artiklen giver en indføring i det retoriske stilbegreb med særlig vægt på retoriske figurer. Introduktionen dækker tre overordnede områder: stilen som system i den klassiske retorik, stilens og retorikkens historiske forskydninger samt en praktisk del, hvor jeg præsenterer et mindre katalog af retoriske figurer og en øvelse i at genkende dem.

Abstract

The article introduces the concept of rhetorical style with a specific focus on rhetorical figures. The introduction falls into three parts: style as a system in the ancient rhetoric, the historical transformations of style and rhetoric, and the last part devoted to the practice of style, presenting a manual of rhetorical figures as well as an exercise.

Introduktion til retorisk stil

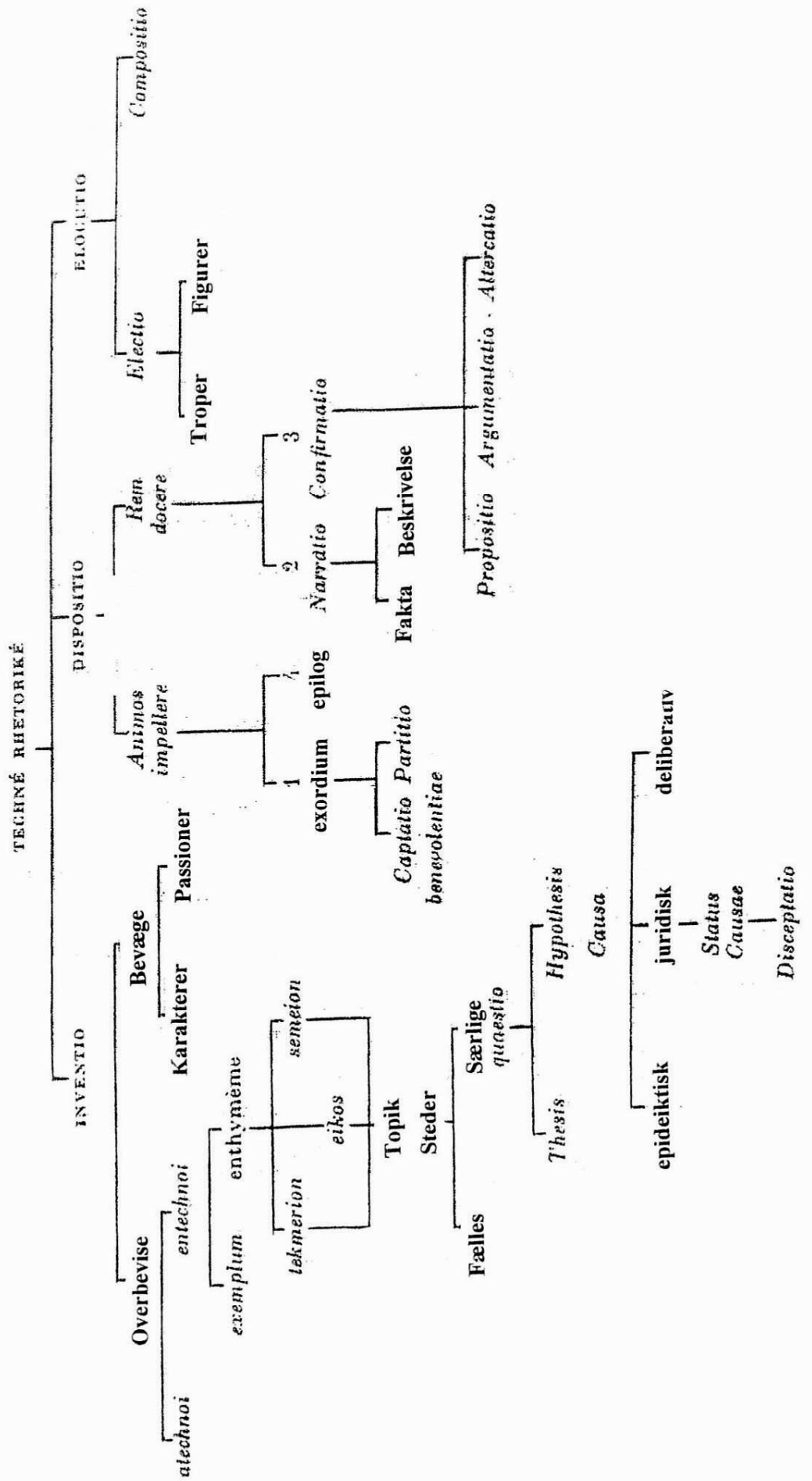
Noget tyder på, at retorisk stil står foran en ny bølge af forskningsinteresse. Titler som *Rhetorical Figures in Science* (Fahnestock 1999) og *Political Style - The Artistry of Power* (Hariman 1995) dækker over vidt forskellige tilgange, men de har det tilfælles, at de står på en ny platform, hvor aspekter af retorisk stil går i dialog med bl.a. nyere metafor-teori og postmoderne teorier om æstetisering af samfundsdebatten.

For at kunne beskæftige sig kvalificeret med retorisk stil og revitalisere analysen af stil i et moderne eller postmoderne perspektiv er man nødt til at have et vist overblik over stilens område. Det er en sådan introduktion, nærværende artikel sigter på at give. Jeg introducerer indledningsvis stilen som system i den klassiske retorik med vægt på de retoriske figurer og på stilens sammenhæng med de øvrige af retorikkens dele. Dernæst skitserer jeg den forskydning og begrænsning, som retorikken, stilen og de retoriske figurer historisk set er blevet udsat for. Sluttelig præsenterer jeg et mindre katalog over retoriske figurer samt en øvelse i at genkende dem.

Stil i den klassiske retorik

Den franske litteraturteoretiker og strukturalist, Roland Barthes, har udformet følgende figur over det klassiske retoriske system (Barthes 1970)¹:

DET RETORISKE TRÆ

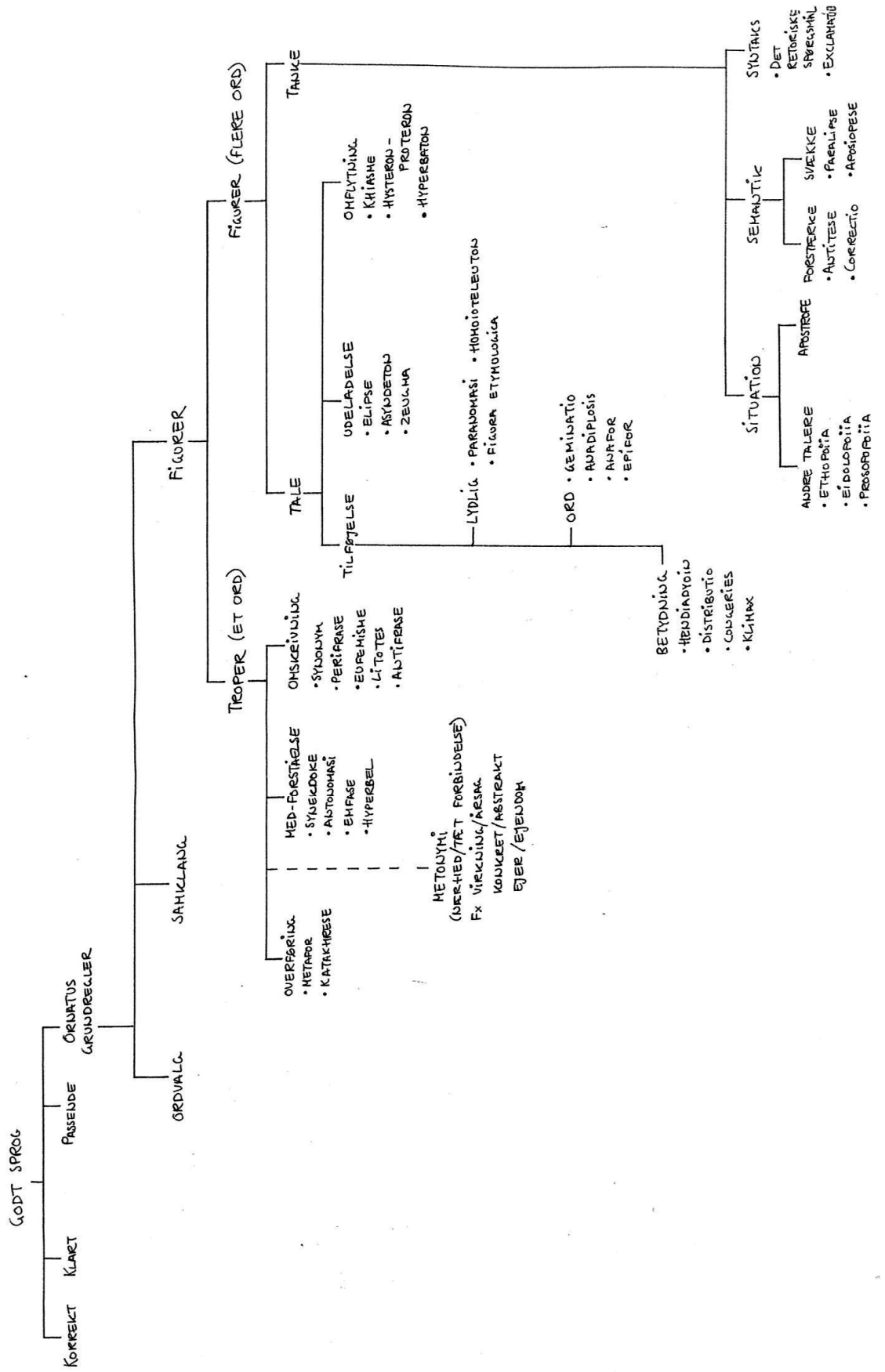

Figuren er ufuldkommen og præsenterer kun tre af den klassiske retoriks 5 dele, eller arbejdsfaser: *inventio*, *dispositio*, *elocutio*, *memoria*, *actio*. Men den illustrerer forbilledligt vægtningen og vigtigheden af de forskellige dele. *Inventio* er den del, der handler om at finde argumenterne, og som også rummer grundlaget for argumentationen, topikken, samt genrerne, er den største og vægtigste. *Dispositio*, der angår talens opbygning, er tæt knyttet til *inventio* og dermed også vigtig. *Elocutio*, stil, er ikke særlig detaljeret i Barthes' figur, men troper og figurer er dog anført som et hovedområde. De to sidste dele, *memoria* og *actio*, der er knyttet til hukommelse og fremførelse og udelukkende har relevans for den mundtlige tale, har Barthes ikke medtaget.

Jeg har valgt at præsentere Barthes' figur for at give en fornemmelse af den sammenhæng, som retorisk stil indgår i teoretisk og praktisk, og fordi den afspejler, at stilen i den klassiske retorik indgår i et dynamisk samspil med argumentation. For at opnå en forståelse af stilens funktion i retorikken må man dog studere den nærmere end som så, og det gør vi i det følgende. Jeg støtter mig i det væsentligste til Øivind Andersens tematiske oversigt over det klassiske, retoriske system i hans bog *Retorikkens Hage*, men inddrager også andre primære og sekundære kilder.

Som Andersen skriver, er godt sprog i retorikken sprog, der overbeviser. *Elocutio*, som er den tredje af talerens fem såkaldte arbejdsfaser, er den del af retorikken, som angår den sproglige udformning af tankerne, måden at sige tingene på, udtrykket. I mange fremstillinger vil *elocutio* være synonym med "stil", men Øivind Andersen reserverer dette begreb til mere specielle formål. I andre retorikhistoriske fremstillinger bruges "stil" dog i vidt omfang som synonym for *elocutio*, og det er også i denne bredere betydning, jeg vil benytte termen i det følgende.²

Klassisk retorik stiller fire krav til godt sprog. Den græske retoriker Theofrast, som reviderer Aristoteles' 3. bog, beskriver fire krav til veltalenheden: korrekthed, klarhed, hensigtsmæssighed eller tilpasning til situationen samt pragt eller skønhed. På latin kender vi disse krav som *puritas*, *perspicuitas*, *aptum* og *ornatus* (Fafner 1995, 69). I følgende figur ser vi stilens system i oversigt³:

Foruden at være korrekt og klart, skal sproget udformes, så det er passende. Quintilian skelner mellem "indre aptum", som er sprogets tilpasning til emnet og "ydre aptum", som er talerens og talens tilpasning til publikum og situationen som sådan (Fafner, 69). Den indre tilpasning vedrører f.eks. afstemtheden mellem talens forskellige dele, fordelingen af de forskellige bevismidler og placeringen af de retoriske brudstykker (Andersen, 63). Kriteriet om det passende er vigtigt og måske endda det styrende princip for godt sprog, men som Øivind Andersen gør opmærksom på, er det svært at opstille generelle regler for, hvad der er passende i det konkrete tilfælde. Det er f.eks. typisk, at en håndbog som *Retorik til Herennius* ikke behandler aptum som et selvstændigt tema, og at selv Cicero og Quintilian skriver lidt om emnet i forhold til den store betydning, de tilskriver det. Talerens allervigtigste kvalifikation er at kunne tilpasse sig det enkelte tilfælde (Andersen, 63).

Også Cicero knytter kriteriet om det passende stramt til emnet:

[...] lad os nu se lidt nærmere på begrebet 'det behørig', d.v.s. spørgsmålet om hvad der passer bedst i en tale. Det er jo på forhånd klart, at der ikke findes én og kun én tale-stil, som passer til enhver sag eller ethvert publikum, eller klæder enhver taler ved enhver lejlighed. En stor kriminalsag kræver en anden tone end private søgsmål om de rene bagataller, og den politiske tale, lovtalen og retstalen har hver sit stilbehov, ligesom foredraget, trøstetalen, irettesættelsen, den teoretiske fremstilling og den historiske fortælling har deres. Det spiller også en rolle, hvem der tales til: senatet, folket eller domstolene, om der er mange eller få eller kun en enkelt, og hvordan de så er. Talerne må også selv tage deres alder, stilling og anseelse i betragtning, for ikke at tale om situationen: om det er i krigstid eller fredstid, om det er presserende eller der er god tid. Derfor synes det faktisk ikke muligt at opstille forskrifter på dette punkt udover dette, at vi skal vælge den talestil, - den fuldere, den enklere og tilsvarende middellejet, - der egner sig for den sag vi skal føre (Cicero 2003, *De Oratore* III.210-212).

I den klassiske retorik skal taleren ikke være 'sig selv', men opføre sig som situationen tilsiger. Det der er passende ved bestemte lejligheder, bestemmes mindre af det tilfældige individ, som optræder en enkelt gang end af den rolle, han eller hun skal fylde. Taleren må leve op til situationen (Andersen, 65).

Foruden kravene om, at sproget skal være korrekt, klart og passende, skal det være udsmykket. Øivind Andersen modificerer begrebet om *ornatus*. "Det sidste kravet til retorisk sprog er at det skal optræde i ornat. Det skal fremstå i fullt skrud. Talen skal være udsmykket og prydet, som det av og til heter. Jeg foretrekker å si at talen skal være forarbeidet, forseggjort og velutstyrt. Det er mindre fest over det, men det dekker godt både det som ligger i det latinske *ornatus* og det greske *kataskève* (om det å utabreide og forarbeide og utstyre noe)" (Andersen, 65).

I *ornatus* er der ingen modsætning mellem forståelighed og skønhed. De fremmes samtidig og med samme midler, dvs. den retoriske forskønnelse står i formidlingens tjeneste (Andersen, 66). Retorikhistorikeren Brian Vickers fremhæver desuden den styrke, den klassiske retorik forbinder med *ornatus*:

This word [ornatus, MLK] is inevitably rendered in English as 'ornament', with the unfortunate connotation of 'adornment', the use of unnecessary trappings or incidental decoration. But as George Kennedy pointed out, 'to the Roman ear the word "ornament" suggests distinction and excellence, the possession of resources ready for any challenge: it is a vital and useful quality', which 'aids the orator's practical purpose, for by it he compels attention and bends the audience to his will'. Walter Ong noted independently that in Latin *ornamentum* signified 'equipment or accoutrements', a soldier's 'gear' or weapons, and has nothing to do with purely ornamental devices (Vickers, 314 og Kennedy 1969, 81 og Ong 1958, 277).

Lignende militære metaforer for *ornatus* som talerens våben eller sværd finder vi hos Quintilian og i *Retorik til Herennius* (Quintilian, 8. 3. 4-6, Vickers, 314-15). I *Retorik til Herennius* sammenlignes virkningen af forskellige syntaktiske former, *kolon (membrum)* og led (*articulus*), med våben: "Der er denne forskel i styrke mellem figuren med kola og figuren med led: Den første rammer langsommere og med større mellemrum, den sidste rammer tæt og hyppigt. I den første ser det derfor ud som om armen først trækkes tilbage, hånden drejes hvorefter sværdet føres mod modstanderens krop, mens modstanderens krop i den sidste gennemhulles med mange og hurtige sår" ([Cicero], 140).

Det er desuden under *ornatus*, vi finder figur-læren. Den retoriske *ornatus* består af tre hovedområder. Det første er ordvalget, det næste samordningen af ord (rækkefølgen af ord og samklang), det tredje figurer. Som Øivind Andersen gør opmærksom på, fungerer ordet "figurer" både en overordnet betegnelse for hele feltet og en mere specialiseret underkategori: "Figurer og troper er kort sagt måter å si ting på som bryter med vanlig uttrykksmåte. På den ene side kan vi si at figur - på gresk *skhema*, på latin *figura*, med betydningen "ytre form", "gestalt" - er det overordnede begrepet. Derfor kalles hele feltet oftest for figurlære. [...] Dette er dog ikke entydigt: "Men vi kan også si at tropen - på gresk/latin *tropos/ tropus*, en "vending" eller en "vri" - er det felles prinsippet som ligger til grunn. [...] Tradisjonelt anvendes betegnelsen trope om den "figurlige" bruken av enkeltord, i motsetning til figurene, som gjelder flere ord eller større sammenhenger" (Andersen, 67).

Til sammenligning lyder Ulla Albæks definition i *Dansk Stilistik* således:

Grænsen mellem Troper og Figurer er fra gammel Tid omdisputeret. Det staar fast, at Troper er Ord, der bruges i uegentlig (overført) Betydning, d.v.s. Troperne er Billedsproget med tilliggende Lande. Derfor er de tre Hovedformer for overført Udtryk (translatio) *Metafor*, *Metonymi* og *Synekdoke* ubestridt regnet for Troper [...]. Man har opstillet forskellige Karakteristika for Troper og Figurer. Formelt: Troper er Ordfigurer, Figurer er (mest) Ordstillingsfigurer. Psykologisk: Troperne virker på Forstanden, Figureerne paa Følelsen, Logisk: De mest betydningsbærende Omskrivninger er Troper, ved dem ændres baade Forestilling og Udtryk; i Figurene ændres kun Udtrykket, idet der flyttes rundt med de Begreber, der engang er for Haanden (Albæk, 115).

Som det fremgår, giver Albæks definition forrang til troperne, som helt systematisk anses for at være vigtigst, fordi de virker på forstanden gennem ændring af både forestilling og udtryk. Denne hierakiske opstilling er naturligvis behændig al den stund, at definitionen af troper gøres til det fælles princip, mens definitionen af figurer brillierer ved sit fravær!

Foruden sondringen mellem troper og figurer sker der en underinddeling af figurene som henholdsvis talefigurer og tankefigurer. Talefigurerne udnytter ordene selv som virkemidler og beror ofte på en form for gentagelse eller krydsstilling og spiller ofte på lyd og rytme. Pointen er, at man ikke kan ændre på ordene eller ordenes placering uden at figuren bryder sammen. I kontrast hertil står og falder tankefigurerne ikke med ordene og deres klang og placering. Tankefigurer udtrykker et indhold eller en mening i form af bestemte figurer som ironi, indrømmelser og sammenligning, men da disse tanker jo udtrykkes i ord, er det svært at komme uden om de sproglige virkemidler. Andersen opsummerer: "Sond-ringen mellom talefigurer og tankefigurer er derfor ofte vanskelig å gjennomføre i praksis. Vi kan merke oss at begge typer figurer benytter enkeltordene i deres normale betydning. De er ikke troper - i den forstand. På den annen side hører troperne sammen med tankefigurene. For både troper og tankefigurer gjør noe med innholdet: Det er noe spesielt som skal sies. Ordfigurer derimot er et spørsmål om form: Noe skal sies på en spesiell måte" (Andersen, 68).

Quintilian inddeler desuden talefigurerne i fire grupper, hvor figurationen finder sted som henholdsvis tilføjelse, udeladelse, omflytning eller udskiftning (Andersen, 76. Se også Vickers, 316). Selv om denne gruppe er langt den største, tillægges tankefigurerne generelt større virkning (Vickers, 316). Læren om troper og figurer er præget af stor detaljerigdom, og af mange, ofte uholdbare kategoriseringer. Som Andersen gør opmærksom på, giver allerede Quintilian op over for de uendelige diskussioner og utallige definitioner: "Det bety-der nemlig intet, hvad man kalder dem hver især, så længe det er tydeligt, hvilken virkning det har for talen" (Quintilian IX. 1.7)⁴

Som nævnt bruger Andersen ikke stilbetegnelsen som synonym med *elocutio*. Han reserverer den i stedet til beskrivelsen af Theofrasts systematiske lære om tre retoriske stiltyper, der knytter an til Aristoteles' lære om de tre talegenrer. Da hele den retoriske del af Theofrasts forfatterskab er gået tabt, findes de første sammen-hængende fremstillinger af emnet i *Retorik til Herennius* og i Ciceros forfatterskab. Her behandles stiltyperne som adskilt fra de tre talegenrer, således at talstilene hviler på rent sproglige kriterier.

Til trods for dette blev læren om de tre stiltyper eller stiltiveauer et fast indslag i retorikken. Ifølge Andersen var Theofrast og de andre græske retorikeres ord for stiltype *kharakter*, som betyder "præg" eller "prægning", og hele udtrykket kan oversættes med "sprogligt præg" eller "stilistisk prægning" (Andersen, 83). Stiltypen blev stort set bestemt af tre faktorer: ordvalg, figurbrug og syntaks. Den første stiltype kaldes den ligefremme eller jævne stil, dernæst kommer den mellemste stil, hvis hovedtræk er, at den ligger imellem de to andre. Endelig er der den høje stil, der skal være både rig, fyldig og velformet. Hver stiltype har sin faldgrube, og for den jævne stil gælder det om at undgå den blodfattige eller magre stil. Den mellemste stil risikerer at blive slap og udflydende, mens den høje stil skal passe på ikke at blive svulstig med søgte ord, klodsede metaforer og højtravende sprog (Andersen, 83-85).

Hos Cicero tilpasses de tre stiltyper talerens tre opgaver. Kravene om at belære, behage og bevæge svarer nemlig til de tre stiltyper, så den jævne stil bruges ved bevisførelsen, middelstilen til at underholde og den høje stil til at påvirke (Andersen, 86). Taleren kan skifte mellem stiltyperne, når der er behov for variation, men særligt når emnet tilsiger det. Det væsentlige er, at taleren må vælge en passende stil, dvs. en stil, der passer til emnet. Andersen opsummerer det klassiske retoriske stilbegreb i kontrast til senere tiders: "Stilen er ikke "mannen", som det person-lichtsentrerte *bonmot* fra 1700-tallet sier. Stilen tilhører saken" (Andersen, 87).

Retorikkens begrænsning til retoriske figurer

Efter denne introduktion til stilens placering i den klassiske retorik med fokus på formål, funktion og formåen, bevæger vi os videre ind i et større historisk drama, der angår retorikken som sådan, og særligt den skiftende status af stil og retoriske figurer. I artiklen "Den begrænsede retorik" skitserer den franske litteraturteoretiker Gérard Genette, hvordan retorikken historisk set er blevet udsat for den ene reduktion efter den anden: Mens retorik i den antikke periode er en helhed af argumentation, stilistik og fremførelse, sker den første indsnævring i middelalderen, hvor de republikanske institutioner dør ud. Hermed dør den deliberative talegenre og formentlig også den epideiktiske, der er knyttet til store begivenheder i det politiske liv. Senere bevirker bl.a. Ramus' fagreform, at

ligevægten mellem retorikkens dele forskydes, når *inventio*, der indholder så vægtige emner som argumentation og topik, lægges ind under dialektikken, mens retorikken kommer til at dreje sig udelukkende om *elocutio*, diskursens ornamentering. Yderligere indsnævring sker i Frankrig i den klassicistiske periode, hvor de retoriske afhandlinger indsnævrer fokus til figur-teorien, som kun udgør en del af *elocutio*, samtidig med at de henter deres eksempler på retoriske figurer i litteraturen fremfor talekunsten.

Genettes skitse til første del af historien om den begrænsede retorik fungerer først og fremmest som baggrund for hans lidt mere udbyggede behandling af en senere del, perioden fra den franske klassicisme og frem. Denne indledes med C. Chesnau Dumarsais' afhandling *Des Tropes* fra 1730, hvis område er troperne, dvs. den del af figurteorien, som giver et ord en betydning, der ikke er dette ords egentlige betydning.

Det reduktive forløb i fransk retorik fortsætter med Pierre Fontanier, som har skrevet om retorikken i bl.a. et forord til Dumarsais' afhandling, *Commentaire raisonné des Tropes* (1818). Fontanier udvider ganske vist undersøgelsesfeltet til at omfatte alle retoriske figurer, men da han samtidig genindfører substitutionskriteriet som grundlag for hele det figurale felt, tenderer han mod at gøre tropen til model for alle figurer. Det er ifølge Genette et problem: "på denne måde installeres tropen som det paradigmatiske centrum i noget der ikke er andet end en figurteori, men som, i kraft af en særegen og tilsyneladende universel leksikalsk fattigdom, ikke desto mindre fortsat kommer til at bære navnet retorik: et smukt eksempel på en generaliserende synekdoke" (Genette 1998, 10).

Genette lader her sit ærinde med fremstillingen af retorikkens begrænsning skinne igennem. Problemet er nemlig ikke blot, at retorikken som fagfelt har været udsat for en skævvridning og reduktion igennem historien, men at den *samtidig* tilsyneladende er blevet mere og mere generaliseret. Denne paradoksale, moderne forestilling om retorik forberedes gennem forskellige reduktive faser i historien, men grundlægges i en bestemt, tendentiøs klassificering af figurerne. Dumarsais' liste med 18 troper er ifølge Genette både kaotisk og redundant, men Dumarsais peger selv på en anden og mere simpel organisering, der skelner mellem troper baseret på tre associative hoved-principper: lighed (metafor), nærhed/forbindelse (metonymi og synekdoke) og opposition (ironi). Fontanier fortsætter bevægelsen ved at udelukke ironien og i øvrigt alle andre troper end netop metonymi, synekdoke og metafor. Ved en sammenlægning af disse to beskæringender ender vi med det, Genette udnævner som "vores egen moderne retoriks to uerstattelige porcelænshunde: Metafor og Metonymi" (Genette 1998, 10). Denne populære antitese finder vi hos bl.a. Roman Jakobson, der i artiklen "To aspekter af sproget og to typer af atisk forstyrrelse" leverer flere generaliserende påstande om retorikken. Jakobson beskriver, hvordan to typer

sprogforstyrrelse er udtryk for to fundamentale sproglige organisationsprincipper baseret på henholdsvis selektion og kombination. Denne polære opstilling, der angiveligt også er styrende for både litterære genrer og perioder (metafor for poesi, romantik, sym-bolisme vs. metonymi for prosa, realisme), synes ifølge Jakobson at have en universel karakter: "Den dikotomi, der er diskuteret her, forekommer at være af oprindelig betydning og konsekvens for al sproglig adfærd og for al menneskelig adfærd i almindelighed" (Jakobson, 218).

Men tilbage til Genette og det sidste stadie af retorikkens begrænsning. Genette slår her ned på nogle aktuelle værker, hvor metaforen opsuger sin stærkeste modstander og tilsyneladende ender som en slags 'figurernes figur', identisk med retorikken selv. Denne gradvise forskydning af retorikkens objekt fra veltalenhed til poesi eller stilistik skyldes bl.a., at klassicisternes opmærksomhed retter sig mod de figurer, der har stærkest muligt semantisk indhold (betydningsfigurer baseret på ét ord), og at de blandt disse figurer ydermere foretrækker dem, der har et 'sanseligt' indhold (spatio-temporale relationer, analogi-relationer). Genette søger i sin artikel at give en begrundelse for denne forskydning af retorikkens objekt, hvor nærhed og lighed tildeles forrang blandt relationerne; den pseudo-spatiale forestilling om nærhed begunstiges, fordi den er mere enkel, materiel og sanselig, og fordi den betoner det poetiske aspekt. Retorikkens århundreder lange reduktionsproces munder altså tilsyneladende ud i en absolutering af metaforen, som er forbundet med forestillingen om, at det poetiske sprog er grundlæggende metaforisk - ligesom sproget i almindelighed.

Det er ikke Genettes hensigt at benægte denne poesiens og sprogets metaforicitet, men simpelthen at minde om, at den figurativitet, som er grundlaget for ethvert sprog, ikke kan *reduceres* til metafor. Denne påstand tjener dog ikke blot som et generelt argument om, at en reduktion uundgåeligt sker på bekostning af hele det klassiske katalog af retoriske figurer. Genette foretager en mere konkret undersøgelse af, hvordan mellemformer og nuancer går tabt, hver gang der foretages en 'rationa-lisering' i klassifikationen af retoriske figurer.

Således er f.eks. det polære par metafor/metonymi baseret på en modsætning mellem forbindelse via *lighed* vs. *nærhed*. Men allerede i denne modstilling er vigtige nuancer gået tabt, bl.a. i metonymiens underordning af synek-doken. Hvor Dumarsias antydede, at synek-doken og metonymien kunne slås sammen med begrebet 'forbindelse', der kan rumme både inkluderingsforbindelser (synek-doken), og forbindelser uden inkludering (metonymien), er begrebet 'nærhed' derimod baseret på et valg til fordel for 'forbindelse uden afhængighed' og fører til, at synek-doken ensidigt reduceres til metonymi.

Når alle figurer baseret på forbindelse reduceres til én eneste model, den rumlige metonymi, bliver metonymien samtidig fattigere, idet mange af de relationer, der omfattes af den klassiske metonymi (virkning for årsag og vice

versa, tegn for ting, instrument for handling, det fysiske for det moralske) ikke let lader sig føre tilbage til rumlig nærhed. Ifølge Genette er forbindelsen ofte mere logisk end spatial: "*sejlets* inkludering i *skibet* er, om man vil, spatial, men det samme kan ikke siges om forholdet mellem *jern* og *sværd* eller mellem *menneske* og *dødelig*. (Genette 1998, 16). Som vi ser, bevirker de begrebslige rationaliseringer, at det, der vindes ved klarhed, tabes i nuancer og mangfoldighed. Genettes fremstilling drives desuden frem af en ikke helt ekspliciteret tese om, at intellektuelle kvaliteter, som her den 'logiske' snarere end spatiale forbindelse, viger for sanselige.

Noget lignende gør sig gældende for figurer baseret på lighed. Her er der helt symmetrisk sket en reduktion, som udelukkende slår ud til metaforens fordel, således at termen metafor efterhånden dækker hele det analogiske område, dvs. også sammenligningen (*similitudo*). Sædvanligvis kontrasterer man metafor og sammenligning under henvisning til, at den sammen-lignede term i det ene tilfælde er fraværende, i det andet nærværende, men denne skelnen er ifølge Genette slet ikke dækkende for sprogets mange analogiserende former. For at få alle aspekter med må man undersøge, om udgangs-punktet og det, der sammenlignes (*tenor* og *vehikel* i I.A. Richards' vokabular (Richards 1936)), er nærværende eller fraværende, men også se på selve den sammenlignende term (som, ligesom, ligner etc.). Genette peger på 10 forskellige muligheder fra den motiverede sammenligning ("Min kærlighed brænder som en flamme") over f.eks. ikke-motiveret sammenligning ("min kærlighed ligner en flamme") og motiveret sammenligning uden vehikel ("min kærlighed brænder som...") til den ikke-motiverede assi-milation uden tenor, dvs. metaforen ("min flamme"). Genette argumenterer her gennem figuren *gradatio* for at opløse den reduktive antitese mellem metafor vs. metonymi.⁵ Gennem en påvisning af en række mellem-former argumenterer Genette for, at antitesens hårdt optrukne modsætningsstruktur, der har sin styrke i enkelthed og anskuelighed, ikke kan betragtes som en dækkende beskrivelse af sprogets muligheder for at skabe analoge forbindelser.

Det sidste trin i retorikkens begrænsning finder Genette i flere aktuelle værker, bl.a. hos den belgiske forskergruppe, Groupe $\square$ fra Liege, der opskriver meta-foren til at være den centrale figur i al retorik. Selv om Genette også ironiserer over sin beskrivelse af retorikkens begrænsning som et entydigt forløb, tager han den alligevel alvorligt nok til at forsøge at give en psykologisk begrundelse for denne historisk determinerede opskrivning af det analogiske:

Enhver trope er, pr. definition, en substitution af termer og antyder følgelig, at der er ækvivalens mellem disse to termer, også selvom forbindelsen mellem dem overhovedet ikke er analogisk: at sige *sejl* i stedet for *skib*, det er at gøre sejlet til substitut for, og dermed ækvivalent med, skibet. Men dén semantiske forbindelse som kommer tættest på

ækvivalens, er tydeligvis lighed der spontant opleves som quasi-identitet, også selvom det kun drejer sig om partiel lighed. Der foregår altså en tilsyneladende næsten uundgåelig og, kunne man være fristet til at mene, 'naturlig' sammenblanding af *at stå for* og *at være som*, en sammenblanding i hvis navn en hvilken som helst trope kan gå for at være metafor (Genette 1998, 18).⁶

Genette begrundet metaforens absolutering i en intuitiv og spontan tegnfortolkning, der altid vil søge mod den analogiske forbindelse. Hermed løftes sløret endeligt for Genettes ærinde, som nemlig nok har været at slå et slag for at en mere nuanceret opfattelse af retorikkens helhed, men som ikke har haft det som sit eneste mål; strukturalisten Genette bekæmper med "rationel semiotik" den symbolistiske illusion, som metaforens eneherredømme er udtryk for.

Retorikkens historiske fragmentering

Retorikhistorikeren Brian Vickers' bog *In Defence of Rhetoric* (1988) udgør et endnu mere uhildet forsvar for retorikkens helhed. Vickers' apologi for retorikken strækker sig over 500 sider og dækker perioden fra klassikken til den amerikanske dekonstruktion. Bogen kritiserer både denne litteraturteoretiske retning og andre aktuelle retorikbehandlinger for at have et for reduceret billede af retorikken, grænsende til uvidenhed. Tyngden i *In Defence of Rhetoric* ligger imidlertid i den historiske rehabilitering af retorikkens funktion og indflydelse, som den dokumenteres i forskellige perioders traktater om retorik, i fund og oversættelser af klassiske tekster og sammeholdes med retorikkens konkrete udbredelse i skolesystemet og indflydelse på samfundets diskurser, det være sig politiske, litterære eller videnskabelige, teoretiske eller praktiske.

I sammenligning med begrebsafdækningen i Genettes artikel om den begrænsede retorik er Vickers' fremstilling af samme emne metodisk historieskrivning baseret på både primærlitteratur og sekundære, teoretiske kilder, der fungerer som tilgængelige belæg for den over-ordnede argumentation. Lidt bemærkelsesværdigt er det derfor, når Vickers i sidste kapitel, "Epilogue: the Future of Rhetoric", tilkendegiver sin sympati med Genettes over-ordnede projekt og undlader at korrigere Genettes forcerede rids af retorikkens historie. Kongenialiteten vejer altså tungere end de uundgåelige, men mindre uoverensstemmelser mellem de to beskrivelser af retorikkens historie. Også Vickers betoner retorikkens begrænsning i visse historiske epoker, ligesom han beskriver, hvordan nogle dele af retorikken kan være mere fremtrædende end andre, afhængigt af samfundets udformning og behov.

Hvor Gérard Genette beskriver retorikkens be-grænsning som en serie af stadier, betoner Vickers to overordnede brud i den retoriske tradition. Det første finder sted i middelalderen, som efterfølges af et langt for-løb af

genopbygning og genfindelse i renæssancen. Det andet, som tog sin begyndelse i det tidlige 19. århundrede, har været ved til i dag, hvor vi måske er vidne til en anden renæssance (Vickers, 215). Jeg skal i det følgende give et rids af retorikkens historiske fragmentering med udgangspunkt i Vickers' fremstilling samt andre kilder.

I sin fremstilling af den romerske retorik trækker Vickers på retorikhistorikeren George A. Kennedys kortlægning af, hvordan den politiske retorik gradvist mister indflydelse: trods retorikernes lovprisning af talens magt i åbne politiske forsamlinger, var realiteten en diskrepans mellem teori og praksis. Talekunsten var aldrig den eneste kilde til politisk indflydelse i det romerske senat, hvor beslutningsprocessen også var påvirket af slægtsbånd, personlige venskaber og på forhånd indgående aftaler mellem mindre grupper af senatorer. Allerede under den romerske revolution blev talekunstens rolle stærkt for-mindsket som de enkelte generalers militære magt tiltog. Senere begyndte forholdet mellem talegenererne at forrykke sig: "In the Augustan period "judicial oratory flourished under only slightly altered conditions; political oratory, however, lost ground while new forms of persuasion, a new rhetoric in the verbal and visual arts, arose to influence public opinion""(Vickers, 53-54; Kennedy 1972, 302).

Også i retssalene svækkes den frie tale og dermed retorikkens udfoldelse, og af retorikkens tre tradi-tionelle talegenerer overlever kun den epideiktiske genre. Epideiktisk retorik viser sig ifølge Vickers at være den form, der bedst kan tilpasse sig senere perioder, særligt efter kollapset af de græsk-romerske politiske og juridiske systemer: "It is for this reason that, in the Middle Ages and Renaissance, all literature became subsumed under epi-deictic, and all writing was perceived as occupying the related spheres of praise and blame" (Vickers, 54).

I Aristoteles' definition af de tre talegenerer fungerer publikum som enten bedømmere eller iagttagere. Ved både den politiske (deliberative) og den juridiske genre er publikum bedømmere, fordi de skal tage specifikt stilling til et emne, som præsenteres for dem. Hvis vi tager Aristoteles' eksempler, skal medlemmerne af folke-forsamlingen tage stilling til noget i fremtiden (politisk genre), mens en dommer bedømmer noget i fortiden (juridisk genre). Den epideiktiske genre (lejligheds- eller festtalen) er derimod en opvisningsgenre, hvor publikum ikke skal påvirkes til at tage en beslutning, men som iagttagere vurderer talerens kunnen (Aristoteles, I, III 1-3, p. 42)

Selv om den epideiktiske genre ikke påvirker et publikum til at tage en egentlig beslutning om fremtiden eller fælde en dom om fortiden, kan den epideiktiske tale alligevel påvirke tilhøreres holdninger og værdier, hvilket ifølge Vickers er vigtigt for senere dele af retorikkens historie, når den epideiktiske genre bliver den eneste, der overlever intakt. Som George A. Kennedy og andre gør

opmærksom på, bør definitionen af den epideiktiske genre udvides i forhold til Aristoteles' definition for at være brugbar. Kennedys forslag er, at epideiktisk retorik forstås som sprog, der ikke har specifik handling som sit mål, men som det er hensigten skal påvirke publikums værdier og holdninger (Kennedy 1994, 4).

Vickers' gennemgående optik til at beskrive og forstå retorikkens historie er, at forholdet mellem retorik og samfund er symbiotisk. I et demokratisk samfund med fri tale og behørig anerkendelse af individets ret til at være repræsenteret i juridiske og politiske aktiviteter, spiller retorikken en stor rolle. Når diktatorer hersker, og høringer i retssale og folkeforsamlinger overtages af administratorer, vil retorikkens rolle uundgåeligt blive mindre. Men selv under disse samfundsforhold spiller retorikken en sekundær rolle som forenende kraft i uddannelsessystemet, hvor den påvirker både fremtidige advokater, administratorer, filosoffer og alle slags skribenter. Og i denne sekundære rolle vil dens modeller og idealer stadig være taleren i et demokratisk samfund (Vickers, 214).

I middelalderen bevirker symbiosen mellem retorik og samfund ifølge Vickers, at retorikken fragmenteres. Denne karakteristik er imidlertid ikke ment som en negativ vurdering af den middelalderlige kultur, men bliver en del af den måde at iagttage, hvordan retorik former sig efter samfundets efterspørgsel og i forhold til den klassiske retorik (Vickers, 214-15). Retorikkens fragmentering i middelalderen sker konkret i teksternes fragmentering, idet mange af de store tekster kun overlever i beskadiget form eller forsvinder aldeles, som det er tilfældet med f.eks. Ciceros *Orator* og *Brutus*. Men den finder også sted som det, Vickers kalder kontekstens fragmentering, når retorikkens persuasive kontekst forsvinder, og retorikkens dele atomiseres og tilpasses specifikke behov. Dette sker i en serie af transformationer. Bl.a. når retorikkens status i *trivium* (grammatik, retorik, dialektik) konstant formindskes, når retorikken bliver brugt i mere specialiserede former, der truer retorikken som et sammenhængende undervisnings-system, og når teksterne tages ud af deres politiske og sociale kontekst og anvendes til rent spekulative formål. I middelalderen bliver retorikken på én gang en formaliseret praksis og en meget abstrakt teori:

Deprived by the vicissitudes of history of the greater part of classical rhetoric, and denied a knowledge of the social and educational context within which these doctrines could make sense, medieval rhetoricians were faced with a tradition fragmented on two levels, text and context. Applying this basic fragmentation to a wholly different situation, with different needs and different habits of mind, they produced a rhetoric in which the original connections between the parts and the whole have been severed or replaced by a new set of links. The interrelationship between form and function has gone, form becoming an end in itself. Theory and practice resolve themselves into the abstract and the concrete, on levels that can never be brought together, except perhaps for the art

of preaching. In the art of letter-writing, as in the art of poetry, the loss of the whole is accompanied by a flourishing but dislocated growth of the part (Vickers, 244).

Som foregrebet bliver renæssancen dog et vendepunkt, hvor retorikkens dele atter integreres. Mange af klassikkens retoriske traktater og taler genfindes, og med opfindelsen af trykkekunsten sker der en hurtig distribution af disse tekster. Retorikkens udbredelse og betydning kan bl.a. aflæses i uddannelsessystemet, hvor retorik var en væsentlig del af curriculum:

Since eloquence was the greatest human acquirement, and rhetoric the key to all literature, schoolboys were thoroughly drilled in every stage of the art. In their reading as in their own writing they were taught to observe the larger process of rhetoric (the five parts of an oration, the three styles, how to write using a 'formulary' system) and - most important in some educationalists' eyes - to know the name, definition, and use of a large number of figures of speech (Vickers, 258).

Med repetition og udenadslære som dominerende pædagogiske metoder var renæssancens store kataloger på op mod 200 troper og figurer formentligt noget, enhver skoleelev i renæssancen kunne på fingrene (Vickers, 259 og Andersen, 68). Vickers bedømmer flere af tidens retorik-manualer som effektiv fortolkning og formidling af den klassiske retorik og vurderer, at hovedparten af renæssancens retoriske tekster forsøger at behandle retorikken som en helhed. Dette og betoningen af retorikkens praktiske sider og samfundsrelevans er nogle af de vigtigste aspekter af retorikkens genkomst i renæssancen.

Til gengæld gør Vickers gentagne gange indsigelser imod den udbredte forestilling om, at Petrus Ramus' skolereform og ramisternes retorikmanualer er hovedårsag til renæssancens opdyrkelse af *elocutio*. "Ramus is traditionally said to have 'reformed' rhetoric by transferring *inventio* and *dispositio* to logic, leaving it the three remaining processes, a shift which supposedly led to the greater Renaissance emphasis on *elocutio*. But H.-J. Lange has pointed out that *inventio* had been 'neglected' for *elocutio* long before Ramus" (Vickers, 476 og 283).

Renæssanceretorikkens betoning af følelsernes rolle i overbevisningens kunst betyder ifølge Vickers, at *movere* i perioden 1540-1640 kommer til at udgøre et vigtigere mål for retorikken end *docere* og *delectare*, ligesom *elocutio* bliver den af retorikkens dele, der samlet set får mest opmærksomhed (Vickers, 282-83). Vickers advarer imidlertid imod at se *elocutios* dominerende rolle i det 16. århundrede som ornamentering. I renæssancen var *elocutio* et komplekst begreb, der rummede både ideen om det perfekte udtryk for ens tanker, klogskab og sociale færdigheder, samt om effektiv påvirkning af følelserne. Retorikken er indvævet i disse sammenhængende tanker om menneskets

sociale natur, sprogets centralitet i men-neskelig udveksling, retorikerens mulighed for at påvirke folk og hans dedikation til sandhed og dyd, hvilket ifølge Vickers uundgåeligt fører til, at opmærksomheden rettes mod *elocutio* som veltalenhed i de højeste menneskelige idealers tjeneste og de retoriske figurer som de bedste midler til at opnå dem:

This new, vastly expanded emphasis on *movere* and *elocutio*, then, is another sign of the practicality that distinguishes Renaissance rhetoric from the medieval, or even classical version of the art. The decline of forensic and deliberative eloquence, the continuing shift from primary rhetoric (spoken, often in face-to-face confrontation) to secondary (written, at a distance), left more space for epideictic, now the dominant mode, and underlined the need to make persuasion effective (Vickers, 285).

Mange af renæssancens retorikere var forpligtede på et klassisk forbillede, hvilket f.eks. kan ses af deres behandling af de retoriske figurer som udtryksmiddel, dvs. som en substantiel del af kommunikationens indholdsside og ikke blot pynt. Men selv om Vickers godtgør, at renæssancen betød en genkomst af retorikken som en helhed, er det svært med Genettes fremstilling in mente ikke at opleve renæssancens litterarisering, med fokus på epideiktik, *elocutio* og figurer, som en indsnævring. I sammenligning med retorikkens funktion i antikkens demokratiske samfund, hvor politiske taler er en del af beslutningsprocessen hos rådgivende forsamlinger, vil historiens gradvise indsnævring til elaboreret figurlære uundgåeligt virke som en begrænsning af retorikken.

I Vickers' kronologi følger kapitler om retorikken i den moderne roman og retorikkens fremtid efter fremstillingen af renæssancens retoriske opblomstring og reintegration af delene. Retorikkens andet brud, som han selv har påpeget finder sted i begyndelsen af det 19. århundrede, giver han således en elliptisk behandling, dvs. igennem sit tydelige fravær i fremstillingen. Til gengæld finder vi en opsummering af retorikkens 'sammenbrud' i den romantiske periode hos den danske retorikhistoriker, Jørgen Fafner:

Idet kunsten frigør sig, ophører den med at være "ars", dvs. et af erfaringen udvundet, logisk og derfor lærbart system. Forvaltningen af denne "ars" havde til nu været retorikkens sag. Kunstens selvstændiggørelse bringer derfor retorikkens hævdevundne ret som officiel kunstteori til ophør. Men den bliver også spiren til en forståelse af, at det der skiller kunst og retorik er Kants autoteliske princip. Retorikken har jo netop altid et mål udenfor sig selv, den tilhører det praktiske, handlende liv (Fafner, 368-9).

Den amerikanske retorikhistoriker Thomas M. Conley medgiver, at det 19. århundredes retorik, perifær og løsrevet fra samfundet, er et lavpunkt i retorikkens historie. Men han modificerer billedet af et veritabelt brud eller fravær ved at

fremhæve de områder, hvor retorikken faktisk gør sig gældende. Den klassiske retoriske tradition er stadig indflydelsesrig, interessen for fremførelses- og foredragslæren fortsætter, *belle lettre*-traditionen blomstrer op, ligesom et nyt videnskabeligt perspektiv på kommunikation kommer til syne.

En vigtig årsag til forfaldet er ifølge Conley, at den retorik, der findes i uddannelsessystemet, er ude af trit med samfundets behov: "[...] rhetoric in the nineteenth century continues throughout the period, in both Europe and America, to be peripheral, limited to a cultural elite, often antiquarian and, when it has not been reduced to matters of composition merely, complacent" (Conley, 249). I dele af det amerikanske uddannelsessystem derimod vinder et videnskabeligt perspektiv indpas på undervisningen i retorik, og her afspejler det et behov hos det industrialiserede samfund ved at lægge vægten på effektiv kommunikation. Netop denne omstændighed er samtidig en del af forklaringen på, at retorikken op til vore dage har taget en anden drejning i USA, hvor faget institutionaliseres som en praktisk og teoretisk kommunikationsuddannelse (Conley, 253).

Stilens reintegration

Med nyretorikkens indflydelse igennem sidste halvdel af det 20. århundrede rehabiliteres retorikken i sin helhed som argumentationsteori og kommunikationsteori. Det betyder for stilens vedkommende, at den igen bliver underordnet argumentationens større formål og den konkrete situation. Men netop fordi stilen reintegreres i den retoriske helhed bliver et potentiale synligt for stilanalysen, som dermed kan fungere som en vigtig indgang til analyse og kritik af den overordnede argumentation og påvirkning.

Som det er fremgået af ovenstående oversigt over stilens system og historiske udvikling, udgør retoriske figurer en vægtig del af det retoriske stilbegreb. Vil man derfor videre med analysen af retorik stil og stiltræk, er retoriske figurer et godt sted at begynde. De retoriske figurer har vist sig slidstærke som definition og beskrivelse af bestemte udtryksformer. De er lette at gå til som analytiske begreber, forudsat at man praktiserer en vis pragmatik og springer alle klassificerende niveauer over. Det vil sige, at man undlader at ordne figurerne i kategorier, som al erfaring viser er uholdbare: troper vs. figurer, tankefigurer vs. talefigurer, figurer der styrker følelser vs. figurer der styrker ræsonnement etc.

Min videre indføring har 2 trin. I første præsenterer jeg en manual, der rummer definition og eksempler på små 40 retoriske figurer, som jeg finder er almindelige og/eller anvendelige. Til definitionerne af retoriske figurer har jeg især støttet mig til Tormod Eides *Retorisk Leksikon* (Eide) og mindre grad Edward P.J. Corbetts *Classical Rhetoric for the Modern Student* (1990) (Corbett). Jeg skal gøre opmærksom på, at jeg har parafaseret, forkortet og oversat

definitionerne, ligesom jeg har fordansket de latinske og græske betegnelser. Mini-manualen er beregnet til en hurtig indføring, men er uden samme videnskabelig soliditet som de kilder, den trækker på. Da jeg ikke opererer med klassifikation af figurerne, har jeg ikke ordnet dem i bestemte kategorier, men blot anført dem i en løst struktureret liste, hvor jeg har søgt at samle de figurer, der minder om hinanden. Hvor intet andet er angivet, er eksemplerne mine egne.

Andet trin er øvelsen "Test dig selv i retoriske figurer" hvor jeg har samlet en række citater, der indeholder et eller flere eksempler på retoriske figurer. Det er op til læseren at finde de retoriske figurer og måske også at få en fornemmelse af deres funktion i den konkrete fremstilling. Jeg har i nogle tilfælde kursiveret de ord eller sætningsdele, der udgør en retorisk figur, men ofte rummer et enkelt citat eksempler på adskillelige retoriske figurer.

Mini-manual over retoriske figurer

Metafor

I den klassiske retorik et begreb udtrykt gennem et andet begreb, som det står i et slags lighedsforhold til. En kortform af sammenligningen (**similitudo**) (Eide, 95), jfr. Quintilian: "Alt i alt er metaforen kortere end en *similitudo*, og der er den forskel imellem dem, at en *similitudo* er en sammenligning med den ting, som vi ønsker at udtrykke, mens metaforen bliver sagt i stedet for selv samme ting. Det er en *similitudo*, når jeg siger, at et menneske har gjort noget "som en løve", en metafor, når jeg siger om et menneske, "han er en løve".⁷

I kognitiv metaforteori et konceptuelt system, der strukturerer vore tankeprocesser. Fungerer som en slags sammenstyknings af erfaringsområder, hvor man henter erfaring fra et betydningsområde til et andet, og dette bliver synligt i metaforiske udtryk. F.eks. erfarer vi kær-lighed som en rejse, hvilket resulterer i udtryk som "de gik godt i spænd" eller "vore veje må skilles" (Lakoff og Johnson).

Similitudo

Sammenligning, som er udtrykt i ord: "x er (lige)som y" (Eide, 124). F.eks. "han var snedig som en ræv". Se forskellen fra **metafor** ovenfor.

Katakrese

En form for **metafor**, hvor et ords brugsområde udvides ved analogi, oftest når et egentlig ord ikke findes i sproget (Eide, 85 - 86). F.eks. "stolben", "bjergets fod", "flaskehals".

Metalepse

En form for metafor, hvor det fælles betydningsfelt er udvidet i strid med normal sprogbrug, f.eks. "spydig kniv" (Eide, 94).

Metonymi

Giver et ord en anden, men beslægtet betydning. Der skelnes mellem følgende hovedtyper: a) Det abstrakte nævnes i stedet for det konkrete, eller omvendt (f.eks. "guldbjerg" for "sejr"), b) årsag for virkning, bevirker i stedet for det bevirkede (f.eks. "Jeg læser Rifbjerg"), c) materialet for genstanden ("stål" for "sværd"), d) beholder i stedet for indholdet ("drikke et glas").

Grænsen mellem metonymi og **metafor** er ikke altid klar, men generelt forudsætter metonymien en reel forbindelse mellem den egentlige, overførte betydning, mens

meta-foren skabes efter friere og ofte originale associationer. **Synekdoke** er et særtilfælde af metonymi (Eide, 95).

Synekdoke

Sætter et begreb med snævrere betydning i stedet for et med bredere, eller omvendt (f.eks. del for helhed, familie for art, ental for flertal) (Eide, 129). Synekdoke er et særtilfælde af **metonymi**, jfr. ovenfor. F.eks. "nørrebroeren" for dansker (Kjærsgaard, 2003).

Ironi

Udtryk, som betyder det modsatte af, hvad taleren mener (Eide, 82). F.eks. fra Shakespeares *Julius Caesar III*, ii, 88-9. "For Brutus is an honorable man; So are they all, honourable men" (Corbett, 454).

Antifrase

Udtryk gennem det modsatte. F.eks. "elskværdig som en fængselsport" (Genette 1997, 13).

Retorisk spørgsmål, interrogatio

Spørgsmål, hvor svaret er givet på forhånd. Bruges for retorisk effekt og ofte som affektmiddel (Eide, 80). F.eks. fra John F. Kennedys tale "Ich bin ein Berliner" ved Berlin-muren i 1963: "Freedom is indivisible and when one man is enslaved who are free?" (Kennedy 1963).

Perifrase

Et omskrivende udtryk, som bruges i stedet for det egentlige udtryk. (Eide, 107). Man kan fremstille en ting ved at nævne dens egenskaber, forhold eller virkninger, så netop dette træk fremhæves (Moberg, 128). Giver en værdiladet drejning, f.eks. "one Sunday in 1941" for Japans angreb på Pearl Harbour (Bush 2001).

Antonomasi

Erstatning af et egennavn med en **perifrase** eller et karakteriserende fællesnavn (Eide, 26). F.eks. "Ørnen fra Herning" om Bjarne Riis, eller "Casanova".

Hyperbel

Overdrivelse med det formål at fremhæve eller at øge effekten (Corbett).

Litote

Fremhævnings af en tanke gennem underdrivelse, især ved at det positive udtryk erstattes med negationen af dets modsætning (Eide, 90). F.eks. "ikke så ringe endda".

Enallage, hypallage

Et adjektiv knyttes til et andet substantiv end det, det logisk set hører til, f.eks. "nattens dunkle magter" i stedet for "den dunkle nats magter" (Eide, 56).

Paronomasi

En slags ordspil, hvor et ord gentages med en minimal forandring, så der opstår et semantisk 'hop' (Eide, 105). F.eks. "hastværk er lastværk" eller "ikke skatteloft, men skatteløft".

Polyptoton

Gentagelse af ord i en anden bøjningsform (Moberg, 135), f.eks. "jydens stærke tro er hans styrke" eller J. F. Kennedys indsættelsestale "Not as a call to battle, though embattled we are" (Kennedy 1961).

Anaklasis, antanaklasis

Gentagelse af et ord i to forskellige betydninger, f.eks. Benjamin Franklin: "Your argument is sound, nothing but sound" (Corbett, 447).

Syllepse

Brug af et ord, som forstås forskelligt i forhold til to eller flere ord, som det modificerer eller styrer. F.eks. en reklame for Peck & Peck habitter: "There is a certian type of woman who'd rather press grapes than clothes" (Corbett, 448) eller "Han gik fra konen og forstanden" (Eide, 138).

Antitise

Ordning af ord (enkeltord, sætningsled eller sætninger) i parvise modsætninger. Tendens til **isokolon**, jfr. nedenfor (Eide, 25). F.eks. "Either you are with us, or you are with the terrorists" (Bush 2001).

Isokolon

Samme (eller næsten samme) antal stavelser i syntaktisk parallelle led. Isokolon tjener til at markere sammenligning eller modsætning (Eide, 83). F.eks. "His purpose was to impress the ignorant, to perplex the dubious, and to confound the scrupulous" (Corbett, 429).

Incrementum

Ordning af led efter et stigningsprincip (Eide, 79).

Gradatio, klimaks

Stigningsprincip med **anadiplosis**, jfr. nedenfor (Eide, 87).

Anadiplosis

Gentagelsesfigur, hvor en sætning eller vers-enhed indledes med samme ord som det foregående afsluttes med efter mønsteret 'a...b, b...c...' osv., f.eks. Matt.1.2-16: "Anbraham fik sønnen Isak, Isak fik Jakob, Jakob fik ... " osv. (Eide 19, 87).

Kiasme 'Khi' efter det græske bogstav X. Ordstillingsfigur, der indebærer at (syntaktisk eller semantisk) modsvarende led kommer igen i omvendt rækkefølge, 'krydsstilling' efter mønsteret a-b-b-a (Eide, 85). F.eks. "hun elsker sin hund, dens lopper hader hun". Forskellig fra **anti-metabole**, som er en krydsstilling af samme ord, jfr. nedenfor.

Antimetabole

Et udsagn vendes om ved at to begreber gentages **kiastisk** samtidig med at deres syntaktiske funktion byttes om, f.eks. "spise for at leve, ikke leve for at spise" (Eide, 24). F.eks. "Uffe Ellemann var statsmand, men blev aldrig statsminister. Anders Fogh er statsminister, men bliver aldrig statsmand."

Oxymoron

Forbindelse af begreber (oftest gennem et substantiv og et adjektiv), som logisk udelukker hinanden, så der opstår en slående selvmodsigelse, et slags koncentreret **paradoks**, jfr. nedenfor. F.eks. "talende tavshed", "offentlig hemmelighed" (Eide, 100).

Paradoks

Udsagn, som logisk set er selvmodsigende, men som viser sig at indeholde en dybere sandhed, f.eks. fra Henrik Ibsens *Brand* (1866): "Sejrens sejr er alt at miste./Tabets alt din vinding skapte" (Eide, 102).

Anafor

Gentagelsesfigur, hvor flere sætninger eller sætningsdele efter hinanden begynder med samme ord (Eide, 29), f.eks. "I have a dream" af Martin Luther King: "I have a dream that my four little children will one day live in a nation where they will not be judged by the color of their skin but by the content of their character. I have a dream .. etc." (King).

Epifor

Gentagelsesfigur, hvor to eller flere sætninger efter hinanden afsluttes med samme ord (Eide, 60).

Assonans

Klangelighed i betonedede stavelser (Eide, 31), vokallighed. F.eks. "Oh, runde sol".

Alliteration

Gentagelsesfigur, hvor flere - helst betydningsbærende - ord, som følger efter hinanden, begynder med samme konsonantlyd (Eide, 17). F.eks. "terror, trusler og infam tankegang".

Aposiopese

Afbrydelse af talen midt i en syntaktisk sammenhæng, så det overlades til tilhørerne at fuldføre tanken.

Epanortose/correctio

Selvrettelse. Fremhævning af et begreb ved at udtrykke det i form af en rettelse af et allerede benyttet begreb som foregives at være for svagt (Eide, 59).

Paralipse/praeteritio

Talerens tilkendegivelse af, at hun vil forbigå et emne - hvorved hun henleder opmærksomheden på det.

Anastrofe

Omvendt ordstilling (Eide, 23).

Parallelisme

Sideordning af syntaktisk ligeværdige led (Eide, 103).

Asyndeton

Forbindelse af sideordnede ord eller sætninger uden brug af konjunktioner (og, eller). Modsat **polysyndeton**, jfr. nedenfor (Eide, 32).

Polysyndeton

Forbindelse af ord eller sætninger med konjunktionen (og, eller) gentaget ved hver forbindelse. Modsat **asyndeton**, jfr. ovenfor (Eide, 111).

Test dig selv i retoriske figurer

1

"We have all despaired at our loss over the past week, and only the *strength* of the message you *gave us through your years of giving* has *afforded us the strength* to move forward" ⁸

2

"A girl given the name of the ancient *goddess of hunting* was, in the end, the most *hunted person* of the modern age" (Spencer 1997)

3

"I am proud of the fact that, apart from when she was on display meeting President Mandela, we managed to contrive to stop the *ever-present paparazzi* from getting a single *picture* of her - that meant a lot to her." (Spencer 1997)

4

"*At* Danmark måtte bukke under på nogle få timer, da den tyske overmagt rykkede ind d. 9. april. *At* samarbejdspolitikken måtte forløbe som den gjorde. *At* befolkningens tålmodighed måtte slippe op efter nogle år. *At* de Allierede måtte vinde til sidst. *At* Danmark måtte blive befriet af englænderne. Og *at* vi måtte finde vores trygge plads i det vestlige samfund."⁹

5

"Juncker viste sig som den fødte leder. Hans tilnavn var 'Elefanten' og hans venner har beskrevet ham som den sidste viking, en gigant i alle retninger, fysisk og psykisk. *Han var klippen.*" (Rasmussen 2004)

6

"For hvilken forskel skulle vi små mennesker dog kunne gøre? Hvad skal det dog nytte? Skulle vi ikke hellere koncentrere os om vores eget? Om os selv og vores nærmeste?" (Rasmussen 2004)

7

"Det er altsaa denne *sindrige, eller rettere ganske sindssyge* Plan der har faet dem til at bringe ham for Domstolen."¹⁰

8

"Det var ikke så ringe, dernede i Frankrig."¹¹

9

"One thing I have learned about the presidency is that whatever *shortcomings* you have, people are going to notice them; and whatever *strenghts* you have, you're *going to need them*."¹²

10

"For der var jo alt derude på *den nordre side af Dronning Louises Bro*"¹³

11

"Vi kan ikke leve med, at folk *ikke kan høre forskel* på, hvad landets politikere *siger*, mens de samtidig med egne øjne kan *se*, at *forskellene* mellem mennesker bliver større og større".¹⁴

12

"Lette piger og nette piger" (Kjærsgaard 2003)

13

"Garbo; den brennende istappen, den frosne flammen".¹⁵

14

"By our efforts we have lit a fire as well; a fire in the minds of men. It warms those who feel its power. It burns those who fights its progress. And one day this untamed fire of freedom will reach the darkest corners of our world".¹⁶

15

Min elskede er som en rose

16

Livets aften

17

Det er d. 22. september

Litteraturliste

- Albæk, Ulla: *Dansk Stilistik*. København: Gyldendal 1973
- Andersen, Øivind: *I retorikkens hage*. Oslo: Universitetsforlaget 1995
- Aristoteles: *Retorik*. Oversat af Thure Hastrup. København: Museum Tusulanums forlag 1991
- Barthes, Roland: "L'ancienne rhétorique. Aide-mémoire" i *Communications* nr. 16 1970
- Bush, George W.: State to the Union Address, 20. september 2001 på <http://www.presidentialrhetoric.com/speeches/09.20.01>
- Bush, George W.: Nomination Acceptance Address, 2. september 2004 <http://www.presidentialrhetoric.com/campaign/rncspeeches/bush.html>
- Bush, George W.: Second Inaugural Address, 20. januar 2005 <http://www.americanrhetoric.com/speeches/gwbushsecondinaugural.htm>
- Cicero, M. Tullius: *Retoriske skrifter 1-2*. Odense: Syddansk Universitetsforlag 2003
[Cicero, M. Tullius]: *Retorik til Herennius*. København: Gyldendal 1998
- Conley, Thomas M.: *Rhetoric in the European Tradition*. Chicago: University of Chicago Press 1990
- Corbett, Edward P.J.: *Classical Rhetoric for the Modern Student* (3rd edition). Oxford: Oxford University Press 1990
- Eide, Thormod: *Retorisk leksikon*. Oslo: Spartacus forlag 1999
- Fafner, Jørgen: *Tanke og tale*. København: C.A. Reitzels forlag 1982
- Fahnestock, Jeanne: *Rhetorical Figures in Science*. Oxford: Oxford University Press 1999
- Genette, Gérard: "Den begrænsede retorik" i *Rhetorica Scandinavica* nr. 7 1998
- Genette, Gérard: *Introduction à l'architexte*. Paris: Éditions du Seuil 1979
- Hariman, Robert: *Political Style. The Artistry of Power*. Chicago: The University of Chicago Press 1995
- Jakobson, Roman: "To aspekter af sproget og to typer afatisk forstyrrelse" i Hansen, Per Krogh og Holmgaard, Jørgen (red.): *Billedsprog*. Medusa 1997
- Jensen, Frank: e-mail til medlemmer 2005
- Kennedy, G.A.: *Quintilian*. New York 1969
- Kennedy, G.A.: *The Art of Persuasion in the Roman World (300 BC- AD 300)*. Princeton, N.J.: Princeton University Press 1972
- Kennedy, G.A.: *A New History of Classical Rhetoric*. Princeton, N.J.: Princeton University Press 1994
- Kennedy, John F.: Indsættelsestale d. 20. januar 1961 i MacArthur, Brian (red.): *The Penguin Book of Twentieth-Century Speeches*. London: Penguin 1999

- Kennedy, John F.: "Ich bin ein Berliner" 11. juni 1963 i MacArthur, Brian (red.): *The Penguin Book of Twentieth-Century Speeches*. London: Penguin 1999
- King, Martin Luther: "I have a dream" 28. august 1963 i MacArthur, Brian (red.): *The Penguin Book of Twentieth-Century Speeches*. London: Penguin 1999
- Kjærsgaard, Pia: "Giv os Nørrebro tilbage..." d. 24.11. 2003 på www.danskfolkeparti.dk
- Lakoff, George og Johnson, Mark: *Hverdagens metaforer*. København: Gyldendal 2004
- Moberg, Yoon: *Retorisk opslagsbog*. Hans Reitzels forlag 1996
- Ong, Walter: *Ramus Method and the Decay of Dialogue*. Cambridge, Mass. 1958
- Quintilianus, Marcus Fabius: *Ausbildung des Redners 1-2*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft 1988
- Rasmussen, Anders Fogh: Tale ved mindestenen for Flemming Juncker 4. maj 2004, www.statsministeriet.dk
- Richards, I. A.: *The Philosophy of Rhetoric*. London: Oxford University Press 1936
- Spencer, Earl: "The most hunted person of the modern age", Westminster Abbey, 6. september 1997 i MacArthur, Brian (red.): *The Penguin Book of Twentieth-Century Speeches*. London: Penguin 1999
- Vickers, Brian: *In Defence of Rhetoric*. Oxford: Clarendon Press 1988

Noter

---

¹ Oversættelse til dansk ved Hanne Roer.

² Se også George A. Kennedy: "Once the speaker has planned "what" to say and the order in which to say it, the third task is to decide "how" to say it, that is how to embody it in words and sentences. This is "style" (Gk. *lexis*, Lat. *elocutio*)" (Kennedy 1994, 5). Også i Thormod Eides *Retorisk leksikon* anføres stil som en definition af *elocutio* (Eide, 54), ligesom Jørgen Fafner i sin retorikhistorie *Tanke og tale* sidestiller stil og *elocutio* (Fafner, 370).

³ Figuren er udarbejdet af studerende Anne Nicolaisen og Katrine Mejnecke.

⁴ Oversættelse til dansk ved George Hinge.

⁵ *Gradatio*, eller på græsk *æfter mønsteret "a...b, b...c, c...d"*. Et passende eksempel står den amerikanske retoriker Jeanne Fahnestock for: "As Gérard Genette complained in "Rhetoric Restrained," the tendency among commentators on rhetoric (especially French commentators) from the eighteenth century on has been to reduce the whole art to the figures, the figures to the tropes, and the tropes to metaphor" (Fahnestock 6, 108). Men netop Fahnestock udvider figuren *gradatio* til at have en række argumentative funktioner, herunder at den bruges til at opløse forskelle mellem kategorier, så forskelle mellem slags oplødes af forskelle mellem grader inden for en ny større kategori. Herved slappes den formelle definition af figuren (Fahnestock, 97).

⁶ Genettes afdækning af en falsk naturalisering inden for tropernes område minder meget om hans næsten samtidige studie af, hvordan forestillingen om litterære arkegenrer er opstået gennem en lignende begrebsglidning (Genette 1979).

⁷ (Quintilianus, 8.6.8.) Oversættelse til dansk ved George Hinge.

⁸ Earl Spencers tale ved Dianas begravelse i Westminster Abbey 6. september 1997 (Spencer 1997).

⁹ Statsminister Anders Fogh Rasmussens tale ved mindestenen for Flemming Juncker 4. maj 2004 (Rasmussen).

¹⁰ Cicero: *Pro Sex. Roscio*, 80 f.Kr. (Moberg, 65).

¹¹ Udtalelse fra cykelrytteren Bjarne Riis i TV-Avisen d. 23.7.1996 efter han havde vundet Tour de France (Moberg, 110).

---

¹² G. W. Bushs tale ved det republikanske partikonvent 2. september 2004 (Bush 2004).

¹³ Pia Kjærsgaard: "Giv os Nørrebro tilbage" (Kjærsgaard 2003).

¹⁴ Frank Jensen: e-mail til medlemmer af Socialdemokraterne før formandsvalget 2005 (Jensen 2005).

¹⁵ Jan Kjærstad: *Homo falsus*. 1984 (Eide, 101).

¹⁶ G. W. Bushs 2. indsættelsestale. 20. januar 2005 (Bush 2005).

CV

Marie Lund Klujeff, ph.d. og lektor ved Center for Retorik, Institut for Æstetiske Fag, Aarhus Universitet. Skriver i øjeblikket på en bog om retorisk stil og retoriske figurer som argumentation. Seneste udgivelser: *Litteraturens tone* (Aarhus Universitetsforlag 2004), "Fra århundreders synsvinkel. Retorisk analyse af præsident Bushs 2. indsættelsestale" (Arbejdsrapport 2005) og M.L. Klujeff og H. Roer (red.): *Retorikkens aktualitet* (Hans Reitzels Forlag 2006).